

Stručni rad

UDK 81:003.349.1(497.5)''18''

UDK 272:003.349.1(497.5)''18''

Milica LUKIĆ (Osijek)

Filozofski fakultet

Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

mlukic@ffos.hr

**CYRILLOMETHODIANA U SVJETLU ODNOSA DVOJICE
HRVATSKIH BISKUPA – JOSIPA JURJA STROSSMAYERA I
IVANA ANTUNOVIĆA**

(vanjskojezičnopovijesni prinos novijoj povijesti glagolizma)

Prosvjetiteljske ideje, njihova razmjena i međusobno podržavanje društvenih i političkih aktivnosti između đakovačkoga i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera i naslovnoga kaločko-bačkog biskupa Ivana Antunovića u drugoj polovici 19. stoljeća okvir su u čijim se dimenzijama promatraju njihova nastojanja oko ćirilometodskoga kulturnog projekta – obnove *Cyrrillomethodiane* napose u hrvatskom narodu, a onda i među Slavenima uopće. U radu se daje pregled potvrda te njihove suradnje, među kojima je korespondencija Strossmayer – Antunović u razdoblju od 1872. do 1875. godine, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih...* iz 1882., napisi u periodici toga vremena, osobito u *Bunjevačkoj i šokačkoj vili*, a na poseban način molitve na čast Sv. apostola. Jedna je od tih molitava inkorporirana u kratak životopis svetih Ćirila i Metoda – *SS. Cyrill i Methodia apoštoli Slavena* u Antunovićevu teološkom djelu *Bog s' čovikom na zemlji* (1879), a druga *Molitva na čast s. s. Cirilla i Methodija* je svoje mjesto pronašla u molitveniku *Čovik s' Bogom u svojih molba i prošnja* (1884). U radu se pokazuje kako su upravo navedene molitve pokazatelj koliko je biskup Strossmayer uvažavao prinos biskupa Antunovića popularizaciji ćirilometodske ideje u 19. stoljeća među Hrvatima, ali i ostalim Slavenima. Navedena tema pridonosi boljem poznavanju novije povijesti glagolizma i hrvatske *Cyrrillomethodiane*.

Ključne riječi: *J. J. Strossmayer, I. Antunović, Cyrrillomethodiana, 19. stoljeće, popularizacija ćirilometodske ideje, novija povijest glagolizma*

1. UVODNO – TEORIJSKI OKVIR ZA PROMATRANJE DOPRINOSA BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA HRVATSKOJ CYRILLOMETHODIANI

Dobro je poznato da je za naše preporoditelje u prvoj polovici 19. st. jezik u središtu znanstvenoga i javnoga djelovanja, prvo sredstvo za potvrđivanje nacionalnoga identiteta i ostvarivanje političkih ciljeva, izvor i sadržaj znanstvenoga dijaloga i raspri drugačijega predznaka. Upravo je preporod začetakom popularizacije jezične problematike u široj javnosti. Jezik je izišao iz okvira u punom smislu stasalih modernih znanosti – filologije i slavistike – te postao brigom i onih koji se jezikom služe kao sredstvom komunikacije, a ne samo onih kojima je jezik predmet istraživanja. Da nam je uistinu tu brigu preporod ostavio u nasljeđe, pokazuju istraživanja Ivanke Petrović (1971.), Stjepana Damjanovića (1991.), Milice Lukić (2009., 2010., 2014.) i Vere Blažević Krezić (2014., 2020.) o hrvatskoj *Cyrillicomethodiani* kao historiografskoj i filološkoj znanosti koja, na temelju preporodnih razmišljanja o jeziku i njegovim funkcijama, oblikuje svoje zadatke i ciljeve (kraj 18. i početak 19. st.). Već u drugoj polovici 19. stoljeća, na temeljima integracijskih nacionalnih procesa u prvoj polovici istoga stoljeća i svojevrstne popularizacije znanstvenih tema, pozicijom staroslavenskoga i hrvatskoga jezika te ćirilometodskim naslijeđem nerijetko će se baviti šira javnost (u okviru pokreta i to putem popularizacije navedenih sadržaja u javnoj prepisci, raspravama i popularnim sadržajima objavljenima u časopisima *Katolički list*, *Katolička Dalmacija*, *Glasnik Biskupija Đakovačke i Srijemske* i dr., okružnicama biskupa Strossmayera, književnim tekstovima o ćirilometodskoj baštini i položaju Slavena od iskona do romantizma te drugim nastojanjima u projektu obnove ćirilometodske baštine i staroslavenskoga jezika u liturgiji) u sprezi sa znanosti (Franjo Rački – studije o životu i djelovanju Svete Braće *Viek i djelovanje Sv. Cyrilla i Methoda slovjenjskih apoštolor* 1857. i 1859., znanstvene rasprave o jeziku i pismu staroslavenskih i hrvatskoglagoljskih spomenika – *Pismo slovjenko* 1861., *Assemanov evanđelistar* 1865. i dr.).

2. SRIJEMSKI DOPRINOS HRVATSKOJ CYRILLOMETHODIANI

Danas je u filološkoj i historiografskoj znanosti neosporno da je bosansko-đakovački i srijemski biskup Josip Juraj Strossmayer pokrenuo obnovu ćirilometodske baštine na hrvatskome prostoru u drugoj polovici 19. stoljeća. Sastavnice njegove ćirilometodske djelatnosti uistinu su brojne, kako su već pokazala ranija istraživanja (Lukić, Blažević, 2014; 2016). Strossmayer je u svoj ćirilometodski obnoviteljski program upisao i osnivanje Jugoslavenske

akademije znanosti i umjetnosti te ostalih kulturnih i znanstvenih hrvatskih ustanova, okružnice o Svetoj braći što ih je oblikovao pod pokroviteljstvom svoga prvog suradnika, povjesnika i filologa Franje Račkoga, svoje nadaleko čuvene govore, brojna pisma Račkome te znanstvenim i kulturnim radnicima širom slavenskoga svijeta, hrvatskim biskupima, uglednicima u vatikanskoj diplomaciji, pa i papama čiji su pontifikati obilježili njegovo vrijeme. Upisao je na koncu biskup Strossmayer i gradnju Đakovačke katedrale u svoj ćirilometodski program – sve to pozivajući se na svoje *prirodno pravo*, a koje mu je i znanost njegova vremena potvrdila, kao nasljednik Sv. Metoda na srijemskoj biskupskoj stolici. U gotovo svakoj prilici u kojoj je nastupao kao ćirilometodijanac biskup Strossmayer pozivao se na to pravo objašnjavajući ujedno njegove temelje: 1. tisućgodišnji kontinuitet staroslavenske liturgije zapadnoga obreda u hrvatskome narodu; 2. uvjerenje da je "providnost božja" upravo Hrvatima udijelila zadatak da budu mostom između vjerskim raskolom podijeljenih Slavena; 3. postojanje kulta Sv. Ćirila i Metoda u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji i prije njegova vremena.¹ Osim toga, vrijeme Strossmayerova biskupovanja obilježili su i važni ćirilometodski jubileji: tisućita obljetnica Moravske misije 1863., tisućita obljetnica smrti Konstantina Ćirila 1969., tisućita obljetnica od pisma Ivana VIII. knezu Svatopluku kojim se potvrđuje legitimitet staroslavenskoga jezika kao liturgijskoga 1880. te tisućita obljetnica smrti Sv. Metoda 1885. godine. Sve su to relevantni razlozi koji su biskupu Strossmayeru dali pravo da preuzme vodeću ulogu u obnovi ćirilometodske baštine u 19. stoljeću, ali dada se zaključiti kako je njemu samom najvažnije bilo uvjerenje da je nasljednikom Sv. Metoda na drevnoj srijemskoj biskupskoj stolici koja potječe još iz vremena Sv. Andronika (reći će u svojoj korizmenoj okružnici objavljenju u *Glasniku biskupija Bosanske i Srijemske* (1885: 56) (...) *a ja sam mu, prem nevriedan i nedostojan, nasljednik na stolici srijemskoj*). Prema starokršćanskoj legendi Sv. Andronik osnovao je biskupiju u rimskom gradu Sirmiju koji su 582. razrušili Avari. Biskupska crkva u Sirmiju bila je posvećena Sv. Dimitriju, po čemu je kasnije mjesto dobilo ime Dimitrov / Dimitrović / Mitrović, što bi mogla biti današnja Srijemska Mitrović (Grivec, 1985: 90). Budući da je Srijemska biskupija kanonski ujedinjena s Bosanskom i Đakovačkom 1773. godine (Lukić & Blažević, 2014:

¹ Riječ je o prvom poturskom propriu iz 1807. u budimskome izdanju biskupa Antuna Mandića *Officia propria diaecesis bosnensis seu diakovariensis et sirmiensis*. Carica je Marija Terezija u sklopu crkvene obnove i uz dopuštenje Rima kult Sv. braće u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji obnovila 1777. godine (usp. Lukić, Blažević, 2014: 212). Služba u čast Sv. Apostola zabilježena je i u ranijim proprijima Đakovačke i Srijemske biskupije, dakle onima prije 1807., i to na 14. veljače. Prema istraživanjima Josipa Bratulića, u jednom tiskanom misalu iz 1781. privezani su obrasci đakovačkih proprija s molitvom Ćirilu i Metodu kao biskupima (vidi Grabar, 1986: 143-144).

228), one u Strossmayerovo vrijeme predstavljaju jednu zakonitu biskupiju, pa se u skladu s tim može ustvrditi da su povijesno pripadale upravi Sv. Metoda. Biskup je Strossmayer u vezi s pitanjem sjedišta Metodove nadbiskupije priklanjao u to vrijeme aktualnoj hipotezi njemačkoga povjesničara Friedricha Blumbergera o Moroviću kao sjedištu Metodu povjerene Panonske metropolije. Kada anonimni pisac 1885. u 12. broju časopisa *Vienac* govori o velehradskoj svečanosti i razlozima zbog kojih bi se i Hrvati trebali pridružiti toj velikoj ćirilometodskoj obljetnici kojom se obilježavalo tisuću godina od smrti Sv. Metoda, poseže upravo za argumentom da je Sv. Metod bio biskupom na području koje jednim dijelom pripada i hrvatskome nacionalnom prostoru, čime potvrđuje i Strossmayerova uvjerenja. Sigurnost glede navedenoga biskupu Strossmayeru pružalo je i stajalište njegova prijatelja i suradnika F. Račkoga, koji se 1855. godine u okviru svojih znanstvenih proučavanja također bavio navedenim pitanjem, držeći vjerojatnom Blumbergerovu hipotezu, to više što je do tada važeća hipoteza o Velehradu u Moravskoj kao Metodovu biskupskom sjedištu izgubila na vjerodostojnosti (Rački 1855: 155). Jer ako se Metodova biskupija zaista prostirala na području na koje nam ukazuju povijesni izvori, onda je vjerojatno da je na tim prostorima živjelo i staroslavensko bogoslužje, pa je tada i Strossmayer u pravu kada u okviru svoga obnoviteljskoga ćirilometodskog programa potražuje povratak staroslavenskoga bogoslužja i u svoju biskupiju.²

3. ŽIVOT I DJELOVANJE BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA S OSOBITIM OBZIROM NA PRINOS STROSSMAYEROVU PROJEKTU OBNOVE ĆIRILOMETODSKE BAŠTINE

Ivan Antunović rođen je u Kunbaji u plemićkoj obitelji 19. lipnja 1815. godine. Obitelj Antunovića bila je povezana s Latinovićima, Rudićima i Gubanovićima, najuglednijim hrvatskim plemićkim obiteljima u Bačkoj. Ivan Antunović gimnaziju je završio u Subotici, a godine srednjoškolskoga obrazovanja bile su plodonosne ponajprije u smislu ostvarenih poznanstava s mladim bosanskim franjevcima koji su ondje izučavali humanističke znanosti. Godine 1834. u Segedinu je postao klerikom i započeo studij bogoslovije koji je ubrzo nastavio u Kaloči. Zaređen je za svećenika 1838. godine (Sekulić, 1978: 47–63). Podrška plemićkih obitelji Antunovića, Latinovića, Rudića i Gubanovića pomogla je Ivanu Antunoviću da već 1842. godine bude izabran za župnika u Bačkom Aljmašu (Bácsalmás, R. Mađarska). Nedugo potom

² Inače, uvjerenje da se u Panonskoj Hrvatskoj glagoljalo i da se taj običaj nakon Metodove smrti, kada je biskupija ostala prazna, i nakon provale Mađara tu i tamo zadržao nalazimo i u Benedikte Zelić-Bučan (1986).

postaje kaločkim kanonikom i velikim prepozitom. Za njegov je životopis osobito značajna 1869. godina kada poziva sve bačke Hrvate na nacionalni rad i najavljuje izlazak *Bunjevačkih i šokačkih novina*. Mađarskim vlastima Antunović tada postaje *persona non grata* i sasvim opipljiva prijetnja državnoj sigurnosti. Antunovićev je *Poziv* izazvao veliko zanimanje u Trojednoj Kraljevini, pa i u krugu suradnika đakovačkog biskupa Strossmayera, o čemu svjedoči niz novinskih članaka u sisačkom listu *Zatočnik*. Dana 23. listopada 1869., u uvodniku toga lista, objavljen je prvi članak posvećen Antunoviću *Prosnutak Bunjevacah* (Anonimni autor 1869: 1). Godine 1869. kanonik Antunović odlazi na put u Rim te posjećuje Zavod sv. Jeronima i upoznaje kanonika Nikolu Voršaka. Potonji je susret posvjedočio u pismu Franji Račkome 1. prosinca 1869. Iz Voršakova se pisma i iz članaka u *Zatočniku* može zaključiti kako su Franjo Rački, Ivan Vončina i Nikola Voršak, tada najbliži Strossmayerovi suradnici, bili naklonjeni Antunovićevu djelovanju ponajprije po pitanju pokretanja bunjevačkih novina i da su neki od njih bili spremni podržati taj list. Premda nije poznat ni jedan izvor o Strossmayerovoj ulozi u svim tim zbivanjima 1869. godine, sasvim je sigurno da je on u sve bio dobro upućen (Skenderović, 2007: 91). Od godine 1875. predsjednikom je Duhovnoga stola, a od 1876. naslovnim biskupom bosonskim. Više od deset godina upravljao je Bačko-kaločkom nadbiskupijom zamjenjujući nadbiskupa L. Haynalda. Njegov su prosvjetiteljski rad obilježila i nastojanja oko osnivanja raznih ustanova (Kaločka štedionica, Čitaonica, Dobrotovorno žensko društvo, Vodna zadruha). Poznavateljem je brojnih jezika (grčki, latinski, mađarski, njemački, francuski, talijanski). Pisao je pripovijesti, molitvenike, nabožne nauke, a i danas je poznata njegova knjiga *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih...* (1882.). Valja ponoviti u radu kojih je novina i glasila do kraja života sudjelovao, to su redom: *Bunjevačke i šokačke novine*, *Bunjevačka i šokačka vila*, *Neven*, *Sriemski Hrvat*, *Bunjevački i šokački kalendar* i dr. Značajna su i njegova pisma upućena Juraju Dobrili, Josipu J. Strossmayeru, Ivanu Mažuraniću, Iliji Okrugiću, Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom i drugima. Pismo biskupu Strossmayeru od 26. studenoga 1872. godine najstariji je materijalni dokaz o suradnji dvojice kulturnih obnovitelja. Osnovna se tema pisma iscrpljuje u razlozima obustavljanja *Bunjevačkih i šokačkih novina* (Skenderović, 2007: 93).³

Prosvjetiteljske ideje, njihova razmjena i međusobno podržavanje društvenih i političkih aktivnosti između biskupa Strossmayera i Antunovića okvir su u čijim dimenzijama valja promatrati i njihova nastojanja oko ćirilometodskoga

³ Vidjeti i: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3210>; <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=774>

kulturnog projekta. Korespondencija Strossmayer – Antunović u razdoblju od 1872. do 1875. godine važnim je svjedokom njihove suradnje. Prvu otvorenu podršku Strossmayeru Antunović je pokazao u tekstu *Đakovo* objelodanjenom u *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* br. 25 iz 1873. godine (Skenderović 2007: 94).

O zajedničkim njihovim nastojanjima u projektu obnove ćirilometodske baštine u 19. stoljeću moguće je zaključiti i na temelju već spomenute Antunovićeve *Razprave o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih...* (1882.). Osažujući osnovnu tezu o važnosti kulturnoga ujedinjenja južnih Slavena, nadilaženju razlika između Istočne i Zapadne crkve te vrijednosti kulturno-povijesne baštine bačkih Bunjevaca i Šokaca, Antunović se u knjizi poslužio krunskim argumentom – kulturnim naslijeđem Sv. Ćirila i Metoda koje je slavenskom misijom (novim književnim jezikom, pismom i prevedenim liturgijskim knjigama) kao vezivnim tkivom učinilo najtrajnije spone među svim Slavenima koji i danas jesu dijelom istoga kulturnog organizma. Relativno dobro upućen u onodobna otkrića moderne slavističke znanosti, Antunović donosi pregled života i djelovanja Sv. Braće, poziva se na temeljne izvore (slavenske, latinske, grčke) za proučavanje njihovih životopisa, spominje prvo slavensko pismo i jezik (prema tradiciji oca slavistike J. Dobrovskoga ističe kako je ćirilica prva slavenska azbuka!⁴) i njihovu ulogu u procesima sjedinjenja Crkve i ostvarenja slavenske uzajamnosti u 19. stoljeću.

Car naumi poslati im poradi učenosti i mudrosti filozofom prozvana Konstantina, od matere Slavenske a otca Grka rođena u Thesaloniki (Solumu), gdje se je slavenska i grčka rječ podjednako govorila. Konstantin sa starijim svojim bratom Methodom, poslie kako je ono sv. Ivana evangjelie preveo na slavenski jezik, u pismenu danas ćiriljskim zvanu, krene se s preporučnim pismom cara Mihajla, te iz Chersona ponesav sobom tielo sv. Klimenta, prvoga na papinskoj stolici nasliednika sv. Petra, i navješćujući uz put, kod južnih Slavenah sv. Evangjelje, stigne sretno u Moravsku, gdje, pošto su predstavljene im učenike (dakle već kršćane) uveli u liturgiju slavensku i pismena, podje im sretno za rukom, daljnje razprostranjenje svetoga Evangjelja, nauka Kristova. Ipak nije u tom mnogo vremena prošlo, puk passauske biskupije, kuda je spadala Moravska, niemački svećenici uzbuniv, te stadoše ih napadati, budući su mjesto latinske uveli liturgiju slavensku. Na što im pobožna

⁴ Iako je već izišlo i Račkijevo *Pismo slovjensko* 1861. kojim je dokazano da je glagoljica postankom starija od ćirilice (analiza pisma Baščanska ploče). Otac slavistike J. Dobrovsky ćirilicu je smatrao starijom, a postanak glagoljice odredio je prema tada znanosti poznatim i dostupnim hrvatskim uglatoglagoljičnim spomenicima, među kojima je najstariji pronađen bio iz XIII. stoljeća, dakle iz vremena već dovršena procesa formiranja ustavne glagoljice.

braća odvrćahu, da oni nezakonite ženitbe i druge u puku običaje poganske strpljivo podnašaju.

Usljed duge ovako nastavše borbe, odluče sv. braća god. 867. ostaviti Moravsku i poći u Rim, u pratnji svojih učenika, koji su već za svećenike zaređjeni bili, ponesav sobom i moći sv. Klimenta.

Na tom svom putu svrnuše k vojvodi Kocelu, koji ih radostno primi i od njih pismeno slavensko nauči. Odanle prešav u Mletke, održaše pobjedu u razpravi s Talijani glede slavenskog bogoslužja, koji su u tom s Niemci jednakoga mnijenja bili: da je Bog naime samo tri jezika izabrao za svoju službu, i to: židovski, grčki i latinski. I to znači da su Slaveni na poluotoku već tada od davna kršćani bili.

Kocel je bio vodja pannonskih Slovjena „in ducatu Blatensi“ te je po Solnogradskom Anonjmu pribivao kraj Szale „in nemore et palude Sallae“. Grad mu se je zvao Morburg. Dakle nije dalmatinski vojvoda. Ovako misli i Rački Odlomci str. 30. te se zove ovu stranu doljnjom Pannonijora. S Račkim se slažu stariji Dobrovius i Kopitar (Vid. Miklossich Slavische Bibliothek, Wien 1851. I.p. 67.) Isto dopušta Henszlmann Magyarorszag Misemle Rei 1876. pag. 146. Otac Euseb. Ferendžin.

(...)

Za prvih vjekova kršćanstva je u slavenskom narodu duh poganski nadmašio duh Isusov, te Slaveni uz svu hrabrost i vještinu svoju, nisu našli sredstva, kako da svoja junaštvom stečena prava sačuvaju. Poganstvo nije davalo mudrosti, koja bi Slavenu dokazati mogla, dokle se može iztezati posebno pravo, zada onomu obćemu. Došav u Rim, nenadjoše više Nikolu I. na stolici svetoga Petra, već god. 837. ustanovljena Hadrijana U. Svojim nastojanjem i dokazivanjem, sklonu papu, da odobri slavensko bogoslužje. Te još i u zaak dragovoljne privole, položi prevod sv. Evagjelja na oltar bl. dj. Marije od jasalah, dozvoliv ujedno da se Metod zaredi svećenikom i da se počem od onog doba slavensko bogoslužje u baziliki sv. Petra, a tako i u drugih crkvah obvršuje. Slavensko bogoslužje postane dakle sredstvom službe božje u moravskih, hrvatskih i dalmatinskih crkvah, te ga je papa tako obljubio, da je odlučio sriemsku biskupiju uzkrisiti, i njenim biskupom Konstantina zarediti; nadjenuv mu ime Ćirilla. Koje dostojanstvo nije on već samo za kratko vrijeme obnašao, jerbo je svoj, mnogobrojnim suprotivštinami izmučeni život, dne 14. veljače 869. vječnjim zamienio. Srdačno preporučujući svom bratu Methodu ; da se povrati u Moravsku, i ondje požrtvovanjem

nastavi započeto poslaničko djelo. Koji zaisto koncem god. 869. na molbu Kocelovu posvećen biskupom i kasnije uzvišen na stolicu sv. Andronika kano biskup sriemski i metropolit pannonsko-moravski, povrati se u Moravsku, a Ćiril bude u Rimu uz kajanje tugovanje papinskim načinom običajno pokopan, te ga Moravci

Česi i danas još štiju kao svoga zaštitnika.

U isto doba pada i rat Rastislava sa Franci, iz kojeg je kao moćan i slavan vladaoc izišao Svatopluk. Ali buduć da je Method i nadalje ostao trnom u oku Niemacah, zato ga začmu ovi još žešće napadati i osvajati, kao takva koji je tobože unišao u polja njihovoj biskupiji pripadajuća. Uzalud ga zakriljnje Kocel, i u crkve hrvatske uvadja slavensko bogoslužje. Adalvin, solnogradski nadbiskup, obtuži Methoda kod Ljudevita niemačkoga kralja i pozva Methoda na nadbiskupski svoj sud, gdje ga, pošto isti nehtede odreći se prava sirmijsko-pannonske biskupije, po rimskoj stolici, njemu podijeljene zadrža dvie i pol godine u Niemačkoj ograničena.

Debude škodljivo; pa čim su slavni Ljudeviti, Đušani, Svatopluci i Zvonimiri životom dovršili, odmah je i jedan i drugi vojvoda mislio, da je njegova sloboda ugušena, ako je samo sienkom odvisnosti zastrta bila, sbog čega je jedinstvo, dotično cjelokupnost i Srbska i Dalmatinska, i Hrvatska i Moravska na komade raztrgana.

Gdje mogu korien svojeg poriekla tražiti Bunjevci i Šokci podunavski. Otkud i kako su došli pradjedi svih Slavenah, o tom nedolikuje razglabati umom i tielom oslabljelu čovjeku. To je posao mlada i umna čovjeka, koji zna i može, da izvadi jezgru iz svake knjižurine i listine, a i oštro pogleda svakomu plemenu u oči, zada ga rzsudi što u njem stanuje, i razgleda sve one zemlje, na kojih se Slaven odhra-. Trebalo je dapače moći i vlasti papinske, dok se je god. 873. iz rukuh bavarskih izbavio. Ove razpre bijaše, posliedicom, da su Moravci, iz, svoje zemlje izagnali niemačke svećenike, i zamolili papu: da panonsku biskupiju uzvisi na dostojanstvo nadbiskupije, premda u moravskom puku živi predanje; da je iz Rima od sv. Petra primio krštenje.

U to vrijeme je i u Češkoj crkva katolička procvala, kada je naime sv. Method vladara Borivoja I. s velikaši, a kasnije i njegovu suprugu Ljudmilu pokrstio. Svatoplukovo kraljestvo na temelju slavenskom osnovano i utemeljeno sve širje i dublje pružalo je svoje životne žile. No pošto se niemački svećnici baš ni zato nehtiedoše izmiriti što su viđili ! da puk uz službu božju slavenskim jezikom vršenu sve većma i većma prijanja, to su Methoda iznova u Rimu osvadili i obtužili. Zašto ga Ivan VIII rimski otac pozove na odgovor. Method sviestan svoje nevinosti neoklieva,

već kao pokoran sin svete stolice rimske, uz pratnju pobožnih svojih učenikah, noseć sobom preporučno pismo Svatoplukovo, krene se na put, i došav sretno u Rim, tamo se opravda na čisto od zlobnih kleveta svojih niemačkih protivnikah. Te primiv od sv. otca na Svatopluka gla-seći list, u kom ga opravdanim nazivlje, povrati se natrag u Moravsku, gdje je god. 880. od pape Ivana VIII dobio vlast, da se služba božja u slavenskom jeziku ovršava, primjećuć, da je Bog, koji je židovski, grčki i latinski jezik stvorio i druge jezike na svoju čast i slavu odredio; samo neka se ipak sv. Evanglelje, uvijek najprije latinski, a zatim slavenski odpjeva, te svagdje i latinsko bogoslužje slobodno obavlja.

U to doba se je i njitranska biskupska stolica, kano pannonskog nadbi-skupa podružnica ustrojila i u Alemanu Wiching-u prvog svog biskupa dobila.

Djivao, te poput marljive pčelice, vosak nabavi, i sastavi povjest silnih pleraenah slavenskih. Moje je samo nešto reći o Bunjevcih i Šokcih, koji u Srbinu i Hrvatu smatraju brata, ali takova, s kojim u diobu nepristaju. Štogod sam kojigah prevrnuo, svagdje sam to našao : da su Sloveni, Slaveni, Sclavi, Slavi svi jednog te istog koriena, iz kog su silne žile i žilice izrasle, koje trupu ili deblu stabla svega Slavenstva život daju i ovaj uzdržaju.

Kako se ona plemena miešala i komešala, kako se jezici razvijali, i kako se je to dogodilo, da ni Srbi, kojim se taj naziv ili ime ljubi — , negovore onaj stari srbski, koji se zadržao u Lužičkoj, a ni Hrvati onaj kroatski, koji se udomio u šopronskoj, željeznoj i šomodskoj županiji, pa tom prugom tja u nutarnja Hrvatske dospjeo : već svi Srbi kao i Hrvati, zvali se oni Dalmatinci, Bokezi, Hercegovci, Bošnjaci, Albanezi i Bugari, govore onim jezikom, koji je kroz sve vjekove zadržao sav krasan svoj oblik, i u kom se na južnoj grani ujedinila sva plemena s malom iznimkom u kom pismenu ili rieči, — to dakako nije lasno dokazati. (Antunović, 1882: 26-30)

Nadalje, raspravlja o zaštiti slavenskoga jezika i pisma u okviru Sv. Stolice te citira glasovitu raspravu Šime Ljubića *Borba za glagoljicu na Lošinj* (Rad JAZU, knjiga 57, Zagreb 1887., str. 150-186); ističe potom sadržaj enciklike *Grande munus* Lava XIII. od 30. rujna 1880. godine, poziva se na braću Miladinov, osnivače i predvodnike makedonskoga i bugarskoga narodnog preporoda, od kojih je jedan, Konstantin Miladinov, bio i profesorom staroslavenskoga jezika na Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu⁵.

⁵ Pismo vinkovačkog župnika glagoljaša Jakoba Stojanovića Emeriku Paviću, povjesničaru

Što su rimski otci po Slavene, a osobito za njihovu Liturgiju učinili, to je sve razgovietnim apostolskim jezikom svijetu predloženo, u poslanici svetog Lava XIII. o ss. Ćirillu i Metodiu izdanoj u Rimu 30. rujna god. 1880. A da su slavsku Liturgiju, još i u početku ovog vieka svojom moćju podupirali, o tom nam iznaša svjedočbu. gosp. Šime Ljubić u sjednici jugoslavenske akademije 1880. opisujuć borbe za glagoljicu, koju su vodili vierni otoka Lošinj proti odmetniku sinu Fedrigo svojem plovanu, koji je svojevrijedno uveo latinštinu. Starješine uteku se k Rimu uz odlučnu pomoć Sintića Krroga, i Ivana Krst. Jesića, senjskoga biskupa, te kod sv. sbora de propaganda fide izposluju nalog od 29. rujna 1804. na osorskog biskupa Rakamarića; da se strogo drži staroslavensštine i glagoljice. (Obzor 1880. br. 100. Dočim Fanariotski biskupi kod neujedinjenih Slavena ugušavaju staroslavjensku Liturgiju) Radi toga jezika dva brata Miladinova prvo se utamničiše u Carigradu, i poslie kako biše uz posriedovauje poklisara austrijskog oslobođeni, budu otrovani. Okružnica plemenitog srca biskupa djakovačkog god. 1882. 14. velj. str. 31.— 32. (Antunović, 1882: 165)

Dakako, najviše se poziva na biskupa Strossmayera i njegove poznate okružnice poput korizmene *Okružnice br. 1 o okružnicama pravoslavnih vladika, karlovačkog i zadarskog* (1882: 17-58). U tom smislu zaključuje (...) *mi svi katolici, ma da smo u kom kraju svijeta, uzmimo u srce i na srce ono, što uzvišenoga duha apostolskim jezikom nalaže svom kleru i viernim, zlatnoga pera biskup djakovački* (1882: 180).

Rasprave su se u to vrijeme iscrpljivale oko štovanja Sv. Ćirila i Metoda i enciklike pape Lava XIII. *Grande munus*, objavljene 30. rujna 1880. Enciklika je potaknula đakovačkog biskupa Strossmayera da u svojoj okružnici od 2. svibnja 1881. godine podrži štovanje Sv. Ćirila i Metoda. Antunovićeva je knjiga, među ostalim, jasna podrška Strossmayerovim nastojanjima, osobito u vidu upozorenja na crkveno nejedinstvo južnih Slavena koje predstavlja temeljni problem njihova napretka. Strossmayer je pomogao i objavljivanje *Razprave*. Neposredno nakon izlaska knjige Antunović je zamolio Strossmayera da otkupi 200 primjeraka, a da je đakovački biskup tako i učinio, potvrđuje pismo od 30. svibnja 1882. godine (Skenderović 2007: 100). Pozitivan odnos Strossmayera prema Antunovićevoj *Razpravi* pratili su i ostali vodeći hrvatski intelektualni krugovi, a hrvatske su novine o knjizi pisale s neskrivenim oduševljenjem. Mađarska je javnost pak krajnje negativno reagi-

Biskupije bosanske ili đakovačke i sriemske, o Franu Kurelcu i staroslavenskom jeziku u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu (prema Srakić 1991: 127-129).

rala na *Razpravu* i godine koje su uslijedile uglavnom su obremenjene nespo-razumima, zabranama i sukobima mađarskih vlasti i Antunovića. Posljednje je godine života proveo u osami i premda je u jednom trenutku htio uništiti sve tragove vlastita rada, Strossmayeru i svojoj ideji ostao je vjeran do kraja. O tom svjedoče njegove molbe da se dvije slike biskupa Strossmayera koje je posjedovao po njegovoj smrti vrte u Đakovo. Preminuo je 13. siječnja 1888. (Sekulić 1993: 304).

3. ANTUNOVIĆEVE MOLITVE IZ 1879. I 1884. GODINE – JAVNO LICE I NALIČJE ĆIRILOMETODSKOGA PROJEKTA OBNOVE

3. 1. 1. *Bog s' čovikom na zemlji* 1879.

U okružnici iz 1885. godine u kojoj daje upute za obilježavanje tisuć-nice Sv. Metoda, naglašavajući pri tom jasno da se život i smrt Sv. Ćirila (14. veljače 869.) ne smiju zaboraviti, biskup Strossmayer svome svećenstvu i vjer-nicima naređuje da uz javne molitve za jedinstvo Crkava koje se sastoje od triju Očenaša i triju Zdravomarija mole i molitve na čast Sv. Apostola iz knjige *Bog s' čovikom na zemlji* biskupa Ivana Antunovića (1885: 58). Strossmayer-ovi životopisci Pavić i Cepelić bilježe kako se od toga vremena Antunovićevu molitvu moglo naći na svim klecalima đakovačke katedrale jer je Biskupova želja bila da svatko tko uđe u njegovu crkvu posvećenu jedinstvu moli za je-dinstvo (Lukić, Blažević Krezić 2014: 233). Na naslovnici knjige *Bog s' čo-vikom na zemlji* stoji da je to *Djelo predstavljajuće trojedina Boga u doticaju s' čovikom, u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih*.⁶ Antunović je molitvu inkorporirao u kratak životopis Sv. Braće – *SS. Cyrill i Methodia apo-štoli Slavena* s uputom da: "Svaka slavenska mati neka uči svoja čeda, da se posli Blažene Djevice mile Bogorodice utiču SS. Cyrilu i Methodiu slavenskim apo-štolima (...)" (Antunović, 1879: 489). Molitve poput ove Antunovićeve imale su još jednu važnu zadaću – one su bile izvor temeljnih podataka o životu i djelovanju Sv. Apostola, a budući da su bile namijenjene čestom ponavljanju, omogućivale su da se znanja o slavenskim blagovjesnicima prošire i zadrže u narodu. Molitva biskupa Antunovića povezuje Sv. Braću s velikim crkvenim autoritetom – Sv. Jeronimom, s kojim ih je povezivala i glagoljaška tradicija,

⁶ U nastavku slijedi: *napisao i izdao Ivan Antunovich Kalačko-Bačke Biskupije Svećenik uz slijedeću dozvolu duhovne oblasti. Laudandum hoc eximii auctoris opus ad typum admi-ttitur. Budapestini, die festo Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae, anno Salutis 1878. Ludovicus m. pr. Archiepiscopus Colocensis. Ovo hvalevriedno, čestitog pisca Djelo dozvo-ljava se tiskati, u Budimpešti o blagdanu Neoskrvnjena Začeca bl. dj. Marije 1879. Ljudevit v. r. Nadbiskup Kalački. 1879. Tiskom s. Seregy Obrtna Zavoda Gluhoniemih. U Vacu.*

osobito od 13. stoljeća, kada je ta veza ujedno značila opstanak staroslavenske liturgije na jednome dijelu hrvatskoga nacionalnog prostora. Posve je jasno zašto je ta Antunovićeva molitva iz 1879. godine bila omiljena molitva biskupa Strossmayera – ona je sukus njegova ćirilometodskoga programa:

Hvala Tebi svemogući Bože, koji si se umah u početku smilovao našoj krvi, pa si narod Slavenški već u prvu crkvu katoličku uvadjao, koja nam je rodila slavnog učenjaka, diku i slavu svih Slavena, u koga se ugledali, i kano da su mu duh upili, neumrla dva brata SS. Cyrill i Methodia, grčki redovnici, koji su našim dragim milozvučnim jezikom, ne samo sveto evangjelie navieščivali, već i svetu Misu odpivali. Budite nam uvijek u Slavenstvu živi i po imenice poznati kao apoštoli, po Isusovu namjestniku na svetog Petra stolici sjedećem rimskom papi, za Slavenstvo opunovlašteni.

Vas je odlikovala goruća ljubav prema Slavenstvu, jerbo ste se iz silne daljine krenuli, te djelujući apoštolski u Bulgarii, tja do Morovaca naših braća dospili, a ondud vas neprocijenjene vrijednosti djelokrug, na svu rimsku Pannoniu iztegli, da dobrim Slavenom užezete velik svećnjak uskrsnula Isusa, neka bi im svijetlilo sve do skončanja svijeta.

Iako je 1885. godina spomen na Metodovu smrt, biskup Strossmayer u slavlju ne želi odvojiti Sv. braću pa naređuje da se *toj slavi pridruži i tisućljetnu uspomenu smrti svetoga Ćirila, koja se je sbila u Rimu 14. veljače 869.* Svoju koncepciju ćirilometodskih svečanosti razlaže u pet točaka: prva se odnosi na već spomenutu proslavu smrti Sv. Ćirila koja treba biti obilježena 14. veljače svečanom misom i propovijedi o životu i djelu Sv. apostola, uz osobito apostrofiranje uloge Svetoga Ćirila, te da se već od tada počnu moliti javne molitve za jedinstvo Crkava koje se sastoje od triju Očenaša, triju Zdravomarija i molitve na čast Sv. apostola, ovaj put iz molitvenika *Čovik s' Bogom* biskupa Ivana Antunovića. Prema točki drugoj jednako treba postupati i na blagdan Sv. Metoda, samo ovoga puta u propovijedi treba naglasiti Metodovu ulogu. Biskup tom prilikom preporučuje svoje okružnice kao predloške prema kojima treba pripremati propovijedi ako župnici nisu u mogućnosti doći do drugih izvora. Kako je iste godine iz tiska izišla i knjiga njegova prijatelja koji je nazočio posveti đakovačke katedrale 1882. godine, dr. Josipa Riegera, *Život i djelovanje sv. Metoda*, biskup Strossmayer i nju preporučuje svećenicima svoje dijeceze kao pomoć pri sastavljanju propovijedi o Svetoj braći, a o njezinoj popularnosti svjedoče i dijelovi teksta koji su na inicijativu Franje Račkoga otisnuti u *Katoličkome listu* u trima nastavcima pod naslovom *Leo XIII i slavenstvo* (Lukić, Blažević Krezić 2014: 233).

Molitva se obično definira kao izraz zajedništva s Bogom; ona je jed-

nako javni kao i osobni čin. U kršćanskoj je tradiciji uobičajena podjela molitava prema vrstama i oblicima, pa tako razlikujemo molitve prošnje, zahvalnosti, klanjanja i zadovoljštine, a kada je riječ o oblicima, *Suvremena nas katolička enciklopedija* (1998: 620-628) upućuje na javnu molitvu, Euharistiju, Sveto pismo, časoslov, Tre Ore, osobnu molitvu, duhovno štivo ili *lectio divina*, slušanje, unutarnju molitvu, stavljanje u Božju prisutnost, meditaciju, čuvstvenu molitvu, kontenplaciju, ispit savjesti i vođenje molitvenog dnevnika. Molitveni nam obrasci zbog svoje strukture i stiliziranoga iskaza daju mogućnost da ih promatramo i kao literarni/književni žanr nabožne književnosti. Književnopovijesna literatura potvrđuje kako pojavni oblici nabožne književnosti, među njima i molitva, ne zamiru s preporodnim vremenom 19. stoljeća. Produkcija nabožne knjige, koju inače čine molitvenici, katekizmi, životi svetaca, zbirke propovijedi, tumačenja evanđelja, liturgijska lirika, dulje pjesme djelomice ili u cjelini alegoričkog karaktera, lekcionari, pučka crkvena pjesma, u tom je vremenu ponovno aktualna iz primarnih razloga (jasno prezentirati kršćanski svjetonazor, religioznu tematiku i religiozno-moralnu funkciju (Šundalić, 2000: 136-162), ali i sekundarnih (među kojima se jasno očituje i ćirilometodski program obnove). U danom je trenutku došlo do prevage sekundarnih razloga u produkciji nabožne literature, stoga ne čudi odrednica nabožne književnosti kao sublitterarnoga sloja usporednoga s dominantnim devetnaestostoljetnim stilskim formacijama (romantizam i realizam). Sekundarni su razlozi utjecali i na dvojako egzistiranje žanrova nabožne književnosti u 19. stoljeću: unutar već izgrađenog sublitterarnog sustava (sekundarnost u odnosu na žanrove karakteristične za dominantne stilske formacije) i kao marginalno utkan žanr u djelima visoke/elitne književnosti (sekundarnost u odnosu na matični tekst).

U tom su književnopovijesnom okviru mjesto pronašle i molitve u čast Sv. braće Ćirila i Metoda iz druge polovice 19. stoljeća. One ulaze u kategoriju javnih molitava i uglavnom su integralni dio nekoga većeg iskaza, primjerice propovijedi ili kakva drugog javnog obreda, i najvećim su dijelom, s obzirom na tematiku, molitve u kojima se zajednica obraća Svetoj braći kao posrednicima za jedinstvo kršćana.⁷ Antunovićeva molitva iz 1879. godine

⁷ Kada govorimo o korpusu ćirilometodske književnosti druge polovice 19. stoljeća valja imati na umu kako ona nema nikakve (ili gotovo nikakve) sličnosti s tradicionalnom srednjovjekovnom ćirilometodskom književnosti, osim što s njom dijeli neke od temeljnih tema i motiva poput života i misije Sv. braće. U specifičnome društveno-političkom i kulturnom kontekstu u kojemu nastaje, ona postaje značajan čimbenik društvene angažiranosti preuzimajući na sebe višestruki zadatak dijelom naslijeđen iz prethodnoga razdoblja preporodne književnosti, zadatak koji je povjeren i znanosti toga vremena: a) pomoći proširenju kulta Sv. Ćirila i Metoda; b) ubrzati povratak crkvenoslavenskoga jezika u liturgijsku upotrebu; c) poduprijeti slavensku uzajamnost; d) poduprijeti proces oblikovanja moderne nacije; e)

prepoznata je kao javna molitva zahvale, a žanrovski ju određuju i početne riječi *Hvala tebi svemogućí Bože*. Budući da je riječ o javnoj molitvi, razvidna je jasna namjera sastavljača da jezik molitve učini razumljivim odnosno da se postigne visoka razina komunikativnosti⁸, što je u skladu sa Strossmayerovim htijenjima da se molitva moli i među svećenstvom i među pukom. Među jedinicama stilskoga pojačanja osobito se ističu oni jezični odabiri kojima je zadatak osnažiti pojedine ideje i činjenice o slavenskoj misiji, životu i djelu Sv. braće i njihovoj kulturnoj ostavštini:

- Fonološki neprilagođena imena Sv. Braće (SS. Cyrill i Methodia) u funkciji su isticanja njihova stranoga, grčkog podrijetla, njihove svekolike naobraženosti i svjetskoga ugleda.
- Vrste i oblici riječi kojima se potvrđuje konativna ili apelativna jezična funkcija (karakteristična za tekstove koji su namijenjeni usmenom, izražajnom izvođenju među kojima je i molitva⁹) usmjerena na primatelja jezične poruke (vokativ imenskih riječi, uporaba 2. lica jednine ili množine, imperativ, kondicionali): *Tebi, budite, Vas, da dobrim Slave-nom užežete, neka bi im svietlilo*.
- Metaforične i metonimične konstrukcije kao jedinice stilskoga pojačanja na semantostilističkoj razini (Pranjić, 1983): *smilovao našoj krvi, goruća ljubav, užežete velik sviećnjak*.
- Moment usmene realizacije molitvenoga teksta ne može se zanemariti, razlogom je zbog kojega svaku zapisanu molitvu treba promatrati kao plod usmene književnosti s karakterističnim postupcima. Umjetničku i ostalu vrijednost usmenih djela u pisanom obliku determinira sam tekst, odnosno jezična jedinica koja nosi u sebi umjetničku poruku. Ako je tekst poetičan i ako je umjetnička dimenzija funkcionalizirana u njemu na prikladan način te izaziva estetski doživljaj, to dokazuje da je riječ o jezičnoj umjetnini koja je izmijenila izvorni status postojanja, ali i dalje djeluje i uspostavlja nov odnos s primateljem, vršeći jak utjecaj na njegovo iskustvo. Uz to, govoreni se izričaj sastoji od procesa sup-tilnih interakcija u komunikacijskom kanalu te mogućnosti inkodiranja i dekodiranja, kao i senzibilnosti pošiljatelja i primatelja. U izvedbenoj (govorenoj) situaciji oni postaju jednako važnim čimbenicima u obliko-

poduprijeti proces izmirenja Istočne i Zapadne crkve (usp. Lukić, 2009: 85-125).

⁸ U skladu je to i s karakteristikama realizma u književnosti koje se tiču pripovjedačeve *objektivnosti i komunikativnosti* jezika (usp. Flaker 1976: 157).

⁹ Također molitva je posljedica temeljne datosti kršćanske objave: Bog je progovorio u svojoj Riječi-Logosu, oslovio nas te tako i nama otvorio prostor davanja odgovora u molitvi. Ona je stoga ponajprije Božji čin – utemeljen u Trojstvu – a tek potom čovjekov čin. Molitva je uvijek i nužno upućena na djelovanje (usp. Ivanda, 2005: 247-269).

vanju sadržaja poruke i njegovoj recepciji. Primatelj, prema tome, nije samo najvažniji konzument umjetničkoga djela (prihvatanje ili odbijanje) nego i presudan čimbenik u procesu njegova nastanka i oblikovanja (Berisha 1982: 199-208). Važnim se mogu očitovati oni postupci koji govore u prilog kolektivnom recipijentu/primatelju (puk, svećenstvo): subjekt molitve iskazan je 1. licem množine (LIRSKO MI) (Užarević, 1991) – *koji si se umah u početku smilovao našoj krvi*. Zanimljivo je da na kraju molitve dolazi do zamjene LIRSKOGA MI subjektom u 3. licu množine (ONI): *neka bi im svietlilo*. Tim je postupkom zamjene jasno posvjedočeno kolebanje između pismenoga i usmenoga konteksta, kao i između temeljnih instancija umjetničkoga procesa: autora, djela i primatelja (recipijenta).

3.1.2 Čovik s' Bogom u svojih molba i prošnja 1884.

Poznata je još jedna molitva Ivana Antunovića na čast Sv. braći – *Molitva na čast s. s. Cirilla i Methodija* iz molitvenika *Čovik s' Bogom u svojih molba i prošnja* iz 1884. godine. Kako sam autor u naslovu i uvodu ove opsežne knjige (molitvenika) ističe – ona okuplja molitve *prošnje ljudske, u svih odnošajih društvenih, po nutarnjih i vanjskih potriboća izražene, na temelju naših, u katekizmu sakupljenih virskih istina, u duhu kršćanske poniznosti i ditinjega zauhvanja, Svemogućem u predstavljanju*. Molitvu na čast Sv. braći Antunović iznova zaključuje kao istinski zagovornik Strossmayerova programa obnove ćirilometodske baštine. Molitvenim porukama sažima misao o najvažnijoj *kopči* (usp. Okrugić, *Sastanak vila* iz 1888.; Marijanović, 1997), kohezivnoj sili Slavena – zajedničkom, sveslavenskom iskonu; ćirilometodskoj misiji što je Slavenima u naslijeđe ostavila prvi književni jezik i pismo, organiziranu književnost, liturgiju i uređene pravne temelje zajednice. Sv. braća na simboličan se način od srednjovjekovlja preko ćirilometodijanaca 19. st. do danas smatraju čuvarima *dveri* koja su Slavene uvela u civiliziranu, kršćansku Europu. Istim se jezikom sporazumijevati i Bogu ispovijedati vjeru – SLOVITI – drži se velikim zalogom ili darom (*Grande munus*¹⁰). Poput slavenskoga filologa zaodjevena u crkveno ruho Antunović skicira životopis Sv. braće, ističe važnost prvoga slavenskoga književnog jezika i zajedničkoga kulturnog iskona, ponavljajući pritom temeljne zadaće *Cyrrillometodhiane* (slavenska uzajamnost, izmirenje Istočne i Zapadne crkve, širenje kulta Sv. braće itd.):

¹⁰ U ovom radu već spomenuta glasovita poslanica pape Lava XIII. iz 1880. kojom se kult Sv. braće proširuje na čitavu Katoličku crkvu.

Tvoja je volja bila, a naša radost, tebe, o Isuse! u slavenskom jeziku hvaliti. Pred tebe, o milosrdni spasitelju! skrušenim srcem stupamo, moleć', da se velikim milosrdjem svojim smiluješ narodu slavenskomu, i u sridini njegovoj ukineš razkloničtvo, pak iz svakog njegovog uda, svih obitelji, i svih plemenih iztribiš krivovirstva, eda se, u nam nepomuti Boga Otca radost otčinska, već neka njegovo svevideće oko radostno, i veselo opočivalo bude nad svimih Slaveni, u jedno kolo svete majke crkve rimsko-katoličke sabranimih, zada svi jednim duhom nadahnjeni, pivamo slavu imena Isusova, te da jednimi te istimi sridstvih tražili budemo kraljevstvo nebesko, po Bogu Otcu, od počela nam pripravljeno, u ime Isusa, i Duha svetoga, na vike vika. Amen (1884: 578).

S obzirom na to da je potonja molitva uvrštena u molitvenik *prošnji*, više od zahvale u njoj se prepoznaje upravo preporuka, prošnja – upućena slavenskim apostolima radi zaštite mladih u budućnosti, a na temelju dobričinstava i blagoslova koje su Slaveni po Sv. braći primali u prošlosti (usp. Šundalić 2002: 74):

O, dragi sveti Cirille i Methodijo, blaženi slavenski apoštoli! U kojih si je Bog Otac ugodio: u vašu možnu zaštitu privadjamo mladež našu, dicu našu, da se po milosti vašega apoštolstva, podpuno nauče, u viri katoličkoj, i njoj tako učvrste, da istu ne uzmogne nikakova napast prodrmati, bila ona obećanjem, mamljenjem, ili pritnjom na nju nava-ljivalja. Ponizno vas molimo, da se stavite pred lice milostiva Boga, te gorljivo zaprosite ujedinjenja, u jednoj te istoj crkvi, kojoj je vidljivom glavom sveti Petar... (1884: 578).

4. ZAKLJUČAK

Projekt se obnove ćirilometodske baštine u hrvatskoj kulturi 19. stoljeća pod vodstvom đakovačkoga i srijemskog biskupa J. J. Strossmayera, kako je rečeno, temeljio na: 1. tisućgodišnjem kontinuitetu staroslavenske liturgije zapadnoga obreda na hrvatskom prostoru, 2. Strossmayerovu uvjerenju da su Hrvati "predodređeni" da budu mostom između crkvenim raskolom podijeljenih Slavena, 3. postojanju kulta Sv. Ćirila i Metoda u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji te 4. na važnim – tisućgodišnjim – ćirilometodskim jubilejima. Srijemska je podrška obnoviteljskom ćirilometodskom projektu biskupa Strossmayera, među ostalim¹¹, došla od kaločkoga kanonika i naslovnoga biskupa

¹¹ Među srijemskim intelektualcima koji su svojim radom pridonijeli ćirilometodskim na-

bosonskog Ivana Antunovića. Suradnja Strossmayer – Antunović potvrđena je ponajprije aktivnom korespondencijom dvojice prosvjetitelja od 1872. godine. Biskup Strossmayer Antunovića je povezao s brojnim istaknutim hrvatskim intelektualcima, a svojim je ugledom štitio njegov rad i materijalno ga poticao. Antunovićeve je knjige *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih...* (1882) uistinu javno priznanje Strossmayerovim ćirilometodskim nastojanjima, a kruna njihove suradnje ostvaruje se okružnicom iz 1885. godine u kojoj biskup Strossmayer daje upute za obilježavanje tisućnice Sv. Metoda, među kojima stoji odredba za svećenstvo i vjernike prema kojoj su uz javne molitve za jedinstvo Crkava dužni moliti i molitve na čast Sv. Apostola iz knjige srijemskoga ćirilometodijanca, biskupa Ivana Antunovića *Bog s' čovikom na zemlji* (1879) i *Čovik s' Bogom u svojih molba i prošnja* (1884)!

Literatura

- Anonimni autor (1869). "Prosnutak Bunjevacah". *Zatočnik*, br. 43.
- Antunović, I. (1879). *Bog s' čovikom na zemlji napisao i izdao Ivan Antunovich Kalačko-Bačke Biskupije Svećenik uz sliedeću dozvolu duhovne oblasti. Laudandum hoc eximii auctoris opus ad typum admittitur. Budapestini, die festo Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae, anno Salutis 1878. Ludovicus m. pr. Archiepiscopus Colocensis. Ovo hvalevriedno, čestitog pisca Djelo dozvoljava se tiskati, u Budimpešti o blagdanu Neoskrvnjena Začeca bl. dj. Marije 1879. Ljudevit v. r. Nadbiskup Kalački. 1879. Tiskom s. Seregy Obrtna Zavoda Gluhoniemih. U Vacu.*
- Antunović, I. (1884). *Čovik s' Bogom u svojih molba i prošnja. Napisao Ivan Antunovich, Kaločko-bačke biskupije svećenik. U Kaloči, nakladom pisca. Tiskom Franje Holmeyera 1884.*
- Berisha, A. (1982). "Neki problemi usmene književnosti u svjetlu estetike recepcije". *Narodna umjetnost*, br. 19, str. 199-208.
- Blažević Krezić, V. (2020). *Književnimi radnjami za Crkvu i Domovinu. O novocrkvenoslavenskome jeziku Parčičeva misala iz 1893.* Zagreb: Matica hrvatska.
- Cepelić, M. & Pavić, M. (1994). *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-djakovački i sriemski, god. 1850-1900.* Reprint. Đakovo: Biblioteka "U pravi trenutak".

stojanjima biskupa Strossmayera bio je i Ilija Okrugić, o čijem smo prinosu ranije pisali (Lukić, Blažević Krezić, 2013: 63-80), napose o njegovim dvjema povijesnim raspravama objavljenima u Katoličkom listu 1885. godine (br. 34 i 35) *Něšto o Moroviću i Sudbina někadašnje staroslavne biskupije srěmske.*

- Damjanović, S. (1991). "Ćirilometodska baština u prepisci Rački-Strossmayer", u: *Jedanaest stoljeća nezaborava*. Osijek – Zagreb: IC Revija i Međunarodni slavistički centar, str. 155-172.
- DeFerrari, P. (1998). "Liturgijske knjige", u: Glazier, M. & Hellwig, M. K. *Suvremena katolička enciklopedija*. Split: Laus, str. 620-628.
- Flaker, A. (1976). *Stilske formacije*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- *Glasnik Biskupija Bosanske i Sriemske* (1885), god. XIII, br. 3, str. 56.
- Grabar, B. (1986). "Kult Ćirila i Metodija u Hrvata". *Slovo*, br. 36, str. 143-144.
- Grivec, F. (1985). *Sveti Ćiril i Metod, slavenski blagovjesnici*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Ivanda, I. (2005). "Molitva – osluškivanje Logosa. Poimanje molitve u teologiji Hans Urs von Balthasara". *Služba Božja*, vol. 45, br. 3, str. 247-269.
- *Katolički list* (1885), god. VI, br. 28, 34, 35.
- Lukić & Blažević Krezić (2016). "'Žiće svetoga Metoda' Josipa Riegera u svjetlu XIX-stoljetne 'Cyrillomethodiane'", u: Kuštović, T. & Žagar, M. (ur.) *Meandrima hrvatskoga glagoljaštva. Zbornik posvećen akademiku Stjepanu Damjanoviću o 70. rođendanu*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 305-320.
- Lukić, M. & Blažević Krezić, V. (2013). "Srijemski doprinos Strossmayerovoj obnovi ćirilometodske baštine u 19. stoljeću", u: Čikeš, J. (ur.) *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture. Zbornik radova IX. međunarodnog znanstvenog simpozija Pasijske baštine "Muka kao nepresušno nadahnuće kulture". Pasijska baština Hrvata u Podunavlju*. Zagreb – Subotica: Udruga Pasijska baština, str. 63-80.
- Lukić, M. & Blažević Krezić, V. (2014). *Divanimo dakle postojimo. Književnojezične i jezičnopovijesne studije*. Osijek: Ogranak Matice hrvatske u Osijeku.
- Lukić, M. (2009). "Popularizacija ćirilometodske ideje u drugoj polovici 19. stoljeća na hrvatskome nacionalnom prostoru (korpus ćirilometodskih književnih tekstova)". *Lingua Montenegrina*, br. 4, str. 85-125.
- Ljubić, Š. (1887). "Borba za glagoljicu na Lošinju". *Rad JAZU*, knjiga 57, str. 150-186.
- Marijanović, L. (1997). "Ilija Okrugić-Srijemac i njegov 'Sastanak vila...'. *Diacovensia* br. 1, str. 69-84.
- Pranjić, K. (1986). "Stil i stilistika", u: Škreb, Z. & Stamać, A. (ur.) *Uvod u književnost*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, str. 253-302.
- Rački, F. (1855). "Slavi slavenskih Apoštola na njihov blagdan". *Katolički list*, god. VI, br. 10-26, str. 73-221.

- Sekulić, A. (1978). "Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića". *Croatica christiana periodica*, br. 2, str. 47–63.
- Sekulić, A. (1993). "O Ivanu Antunoviću i njegovu prinosu hrvatskom književnom jeziku". *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, sv. 19, str. 303-318.
- Skenderović, R. (2007). "Suradnja biskupa J. J. Strossmayera i Ivana Antunovića". *Croatica Christiana Periodica*, br. 59, str. 85-103.
- Šundalić, Z. (2000). "Tragovi nabožne književnosti u Kovačičevu djelu". *Dani Hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, sv. 26, br. 1, 2000., str. 136-162.
- Šundalić, Z. (2002). "Sekundarni žanr(ovi) u Marulićevoj Juditi". *Colloquia Maruliana*, sv. 11, str. 57-82.

Internetski izvori

- Antunović, I. (1882). *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom*. Beč: Izdaje i razdieljiva Pisac. Tiskom Friederika Jasper-a, u: https://archive.org/stream/razpravaopoduna00antugoog/razpravaopoduna00antugoog_djvu.txt
- <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3210> (stranica posjećena 1. rujna 2020.)
- <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=774> (stranica posjećena 1. rujna 2020.)

Milica LUKIĆ

CYRILLOMETHODIANA IN LIGHT OF THE RELATIONSHIP OF TWO CROATIAN BISHOPS – JOSIP JURAJ STROSSMAYER AND IVAN ANTUNOVIĆ

**(an external linguistic-historical contribution to the
newer history of Glagolism)**

Enlightenment ideas, their exchange, and mutual support of social and political activities between the Bishop of Đakovo and Srijem Josip Juraj Strossmayer and titular bishop of Kalocsa–Kecskemét Archdiocese Ivan Antunović in the second half of the 19th century form the framework in which their efforts on the Cyril-Methodius cultural project – a renewal of *Cyrrillomethodiana* especially among the Croatian people, and then among the Slavs in general – are observed. The paper presents an overview of the confirmations

of their cooperation, among which are the Strossmayer-Antunović correspondence in the period from 1872 to 1875, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih...* from 1882, texts in periodicals of the time, especially in the *Bunjevačka i šokačkoj vila*, and, in a special way, prayers in honour of St. apostles. One of these prayers is incorporated into a short biography of Saints Cyril and Methodius – *SS. Cyrill i Methodia apoštoli Slavena* in Antunović's theological work *Bog s' čoviekom na zemlji* (1879), and another, *Molitva na čast s. s. Cirilla i Methodija*, found its place in the *Čovik s' Bogom u svojih molba i prošnja* (1884) prayer book. The paper shows that these prayers indicate Bishop Strossmayer's appreciation of Bishop Antunović's contribution to the popularization of the Cyril-Methodius Idea in the 19th century among Croats, but also other Slavs. This topic contributes to a better knowledge of the newer history of Glagolism and Croatian *Cyrrillomethodiana*.

Keywords: *Josip Juraj Strossmayer, Ivan Antunović, Cyrrillomethodiana, 19th century, popularization of the Cyril-Methodius Idea, newer history of Glagolism*